

Didaktika plesne vzgoje: slovenska ljudska plesna dediščina v osnovni šoli

Povzetek

Z vključevanjem prvin slovenske ljudske plesne dediščine v vzgojno-izobraževalni proces gradimo odnos do slovenske ljudske plesne dediščine in uvajamo otroke v ples in gibanje ter hkrati razvijamo etnično in drugo na prostor vezano identiteto. Poustvarjanje slovenske ljudske plesne dediščine omogoča učenčevu razvijanje zavesti o pripadnosti etniji, ob tem pa omogoča razvijanje drugih ciljev, ki so pomembni za celosten razvoj mladega človeka. V raziskavi se ugotavlja usposobljenost slovenskih učiteljev za vključevanje prvin slovenske ljudske plesne dediščine v vzgojno-izobraževalni proces. Rezultati so pokazali, da imajo učitelji premalo znanja s področja slovenske ljudske plesne dediščine in si želijo nadaljnega izobraževanja, predvsem na področju didaktike poučevanja. V okviru formalnega in neformalnega izobraževanja bi bilo treba temu področju nameniti večjo pozornost, saj slovenski učni načrti od učiteljev zahtevajo, da prvine slovenske ljudske plesne dediščine vključujejo v redni vzgojno-izobraževalni proces.

Ključne besede: ples, plesno izročilo, ljudska plesna dediščina, izobraževanje učiteljev, osnovna šola

Didactics of Dance Education: Slovenian Folk Dance Heritage in Primary School

Abstract

By integrating elements of Slovenian folk dance heritage into the educational process, we are building an attitude towards Slovenian folk dance heritage and introducing children to dance and movement, simultaneously developing their ethnic identity, as well as other identities connected with the region. The re-creation of Slovenian folk dance heritage enables students to develop an awareness of belonging to a nation, and, consequently, the development of other objectives that are important for the holistic development of a young individual. The research study wished to determine the competence of Slovenian teachers for integrating elements of Slovenian folk dance heritage into the educational process. The results show that teachers do not possess enough knowledge about Slovenian folk dance heritage and would like to receive additional training, especially in the didactics of teaching. More attention should be devoted to this area within the scope of formal and non-formal education, since Slovenian curricula require teachers to integrate elements of Slovenian folk dance heritage into the regular educational process.

Key words: dance, dance heritage, folk dance heritage, educating teachers, primary school

Uvod

Za znanstveno obravnavo vključevanja slovenske ljudske plesne dediščine v vzgojno-izobraževalni proces sem se odločila na podlagi spoznanja, da v okviru didaktike ni zaslediti temeljitejših raziskav tega področja.¹ Mnogo ljudi se s poustvarjanjem plesnega izročila srečuje predvsem ljubiteljsko, ljubiteljska so prizadevanja, da bi našli modele prenašanja plesnega izročila na otroke, področje pa potrebuje tudi strokovno in znanstveno obravnavo. Razvijanje plesnih sposobnosti je pomembno tako za plesalce sodobnega plesa, baleta in drugih plesnih zvrsti kot tudi za otroke, ki poustvarjajo plesno izročilo in ga prenašajo v sodobnost. Na področju poustvarjanja slovenske ljudske plesne dediščine ne gre le za razvijanje sposobnosti plesanja in izražanja z gibom, pomembna je tudi druga stran, povezana z razvijanjem odnosa do dediščine. Otroci lahko plesno izročilo² dojemajo zelo različno, ga različno interpretirajo, končni cilj pa bi moral biti, da izročilo sebi primerno sprejmejo in ga vzamejo za svojega.

Z vključevanjem slovenske ljudske plesne dediščine v vzgojno-izobraževalni proces gradimo odnos do dediščine in uvajamo otroke v ples in gibanje ter hkrati razvijamo etnično in drugo na prostor vezano identiteto, ki jo v povezavi s folkloriziranjem izročila obravnavajo številni slovenski (npr. Brumen, 1998; Fikfak, 2011; Knific B., 2013; Kunej, 2012; Stanonik, 2006) in tuji avtorji (Cash, 2002; De vos in Romanucci-Ross, 1995; Hofer, 1991; Huseby-Darvas, 1995; Mathisen, 1993), ob tem pa poustvarjanje omogoča razvijanje mnogih drugih ciljev, ki so pomembni za celosten razvoj mladega človeka. To je razvidno (tudi) iz osnovnošolskega kurikula, ki na nekaterih mestih povsem jasno narekuje vključevanje slovenske ljudske plesne dediščine v vzgojno-izobraževalni proces, pri različnih predmetih – športni vzgoji, glasbeni umetnosti in medpredmetnem povezovanju.

Slovenska ljudska plesna dediščina

V definicijah plesa različni avtorji govorijo dokaj enotno o tem, da gre pri plesu za ritmično gibanje telesa (Ramovš, 1980, 1992; Ravnikar, 2004; Zagorc, 1992) in izraz človekove dejavnosti (Ramovš, 1980, 1992). Z njim izražamo hrepenenje, žalost, veselje, bojevitost itd. (Podgorelec, 1965), ob tem pa gre za izrazno umetnostno obliko ter za izraz človekove ustvarjalnosti (Geršak, 2007; Vogelnik, 2009). V nekaterih pogledih so posebni t. i. ljudski plesi, ki jih je v več knjigah podrobno obravnaval

Ramovš (1980, 1992, 1995, 1996, 1997, 1998, 1999, 2000); ob njem so o njih pisali in jih raziskovali tudi drugi avtorji (Kunej 2006, 2009, 2012; Marolt in Šuštar, 1958; Otrin, 1958; Ravnikar, 1969, 2004; Šuštar, 1958).

Nekateri plesi, ki jih umeščamo v slovensko ljudsko plesno dediščino, so bili podedovani iz davnine in sodijo v starejše izročilo in drugi v mlajše izročilo, prav vsi pa so se prilagajali gibnosti posameznikov in kulturnemu okolju, v katerem so bili živi (Ramovš, 1992). Ti plesi so bili na Slovenskem še nekaj let po prvi svetovni vojni značilni za najširši sloj prebivalstva, ki je bil takrat še vedno predvsem kmečki. V tridesetih letih 20. stoletja so s prihodom tedaj novih in modnih plesov ter s širitvijo delavskega razreda začeli toniti v pozabo. Le v posameznih gospodarsko slabše razvitih območjih so se ohranili še po drugi svetovni vojni (Ramovš, 1992), medtem ko so valček in polka ter še nekaj drugih plesov živi še danes.

Dojemanje slovenske ljudske plesne dediščine se skozi čas spreminja. Slovenski etnokoreologi, ki se ukvarjajo z raziskovanjem slovenskega plesnega izročila, razlikujejo starejše plesno izročilo, ki izvira iz časa pred 17. stoletjem (pogosto vključuje preproste gibalne prvine, kot so hoja, tek, poskakovanje), in novejše plesno izročilo, ki se je oblikovalo po 17. stoletju (npr. parni plesi, dvodelni plesi, družabni plesi) (Ramovš, 1980, 1992, 1994). Ob historičnih delitvah slovenske ljudske plesne dediščine so se na Slovenskem pojavljale tudi opredelitve glede na obliko, funkcijo, nosilce plesnega izročila in druge značilnosti (Kunej, 2009; Ramovš, 1994, 2002). Plesno izročilo se deli tudi na otroško in odraslo (Ramovš, 1994), pri čemer se pojavljajo tudi opredelitve slovenskega plesnega izročila odraslih, ki naj bi ga poustvarjali otroci (Fuchs, 2007; Gaberščik, 2009; Kmetec, 2010; Knific M., 2005; Lubej, 2012).

Slovenska ljudska plesna dediščina (po Ramovšu, 1980, t. i. ljudski ples) je torej značilna za slovensko etnično ozemlje vse do let pred drugo svetovno vojno. Če imamo Slovenci podrobneje obravnavano le plesno izročilo kmečkega okolja, »je krivo deloma dejstvo, da je bila do nedavne preteklosti večina slovenskega prebivalstva kmečkega stanu, deloma pa enostranska usmerjenost raziskovalcev plesnega izročila« (Ramovš, 1980, str. 13). V tem je tudi razlog, zakaj nekaterih plesov, ki so bili že v času med obema svetovnima vojnama splošno razširjeni med ljudmi, ne uvrščamo v slovensko plesno izročilo. Termin »ljudski ples« se je namreč ustalil za označevanje večine plesnih oblik, ki so bile na Slovenskem razširjene v 19. in začetku 20. stoletja (štajeriš, šotiš, zibnsrit, kovtri, žakli ...), ne uporablja pa se za označevanje nekaterih plesov, ki so se med ljudmi širili v času med obema svetovnima vojnama in pozneje. Obstajajo sicer izjeme (na primer rašpla, ki se je na Slovenskem uveljavljala v času med obema svetovnima vojnama in pozneje), večine plesov, ki so na Slovensko prišli po prvi svetovni vojni, pa glede

1 Raziskava je bila opravljena v okviru podiplomskega študija na Pedagoški fakulteti v Ljubljani; njen rezultat je doktorska disertacija z naslovom Vključevanje slovenske ljudske plesne dediščine v vzgojno-izobraževalni proces v osnovni šoli (v tisku). V prispevku navajam izhodišča in izsledke raziskave.

2 Sama se terminu »ljudski ples« zaradi mnogim etnologom spornega prilastka »ljudski« izogibam – pomensko enaka sta mi termina slovenska ljudska plesna dediščina oz. slovensko plesno izročilo.

Slika 1: Razvijanje plesnosti. Učenci 5. a-razreda Osnovne šole Bistrica (pri Tržiču; foto Metka Knific).

na uveljavljeno prakso ne uvrščamo v slovensko plesno izročilo (na primer tango, fokstrot, swing, račke ...), čeprav so bili med ljudmi priljubljeni in so podobno kot prej omenjeni plesi starejšega izvora pridobili vrsto različic ter so bili splošno sprejeti med množicami. Slovensko plesno izročilo je bilo predmet raziskav zlasti v obdobju po drugi svetovni vojni (Hrovatin, 1950–1951; Ramovš, 1980, 1992; Šuštar, 1958).

Otrokom primerno plesno izročilo

S prenašanjem slovenske ljudske plesne dediščine na otroke se raziskovalci slovenskega plesnega izročila razen izjemoma (Ramovš, 1985, 1994) niso ukvarjali. Po letu 2000 je bilo prizadevanj, da bi to področje bolj razvili, več, a večinoma ne na znanstveni ravni. Priročnike in prispevke s področja poustvarjanja plesnega izročila med otroki so pisali učitelji in drugi (Fuchs, 2007; Gaberščik, 2009; Knific B., 2005; Knific M., 2004, 2005, 2007; Knific in Knific, 2007, 2009; Kmetec, 2010; Lubej, 2012).

Avtorji (Fuchs, 2007; Knific B., 2005; Knific M., 2004, 2005, 2007; Knific in Knific, 2007, 2009; Kmetec, 2010; Lubej, 2012) so v svojih delih razmišljali o plesnem izročilu odraslih, ki bi ga bilo mogoče posredovati otrokom, in o otroškem plesnem izročilu, ki bi lahko živelo v sodobnosti. Izročilo, kjer so osnovne prvine gibanja hoja, tek in poskakovanje, so se avtorjem zdele preprostejše in otrokom primernejše, kot posebno primerno so opredeljevali otroško plesno izročilo. Med njimi rajalne igre, ki so kot skupinske plesne igre z značilno krožno prostorsko obliko, razno vijuganje, igre, povezane s preprosto hojo ali tekom v polkrogu, spirali ipd. Tovrstne igre pogosto spremlja peto ali ritmično govorjeno besedilo, ki sodi v pesemsko izročilo.

Slovenska ljudska plesna dediščina odraslih je primerna tudi za otroke. Primerni plesi so skoraj vsi, če jih poenostavimo in prilagodimo psihofizičnim in plesnim zmožnostim otrok. Pri dvodelnih plesih (šuštarska, šotiš, najkatoliš, krajcopolka, kosmatača, ta požugana, mlinček ipd.) prvi del prilagodimo tako, da značilne geste pustimo enake (udarci, poskoki, gibi z rokami itd.), poenostavimo pa plesno držo. Drugi del plesa (trokoračna polka, cvajšrit, valček ipd.) poenostavimo v preprosto vrtenico ali kakšno drugo preprosto obliko. Prilagodimo tudi plesno držo.

Slovenska ljudska plesna dediščina v osnovni šoli

Plesno izročilo v didaktičnem kontekstu je opredeljeno s cilji rednega osnovnošolskega programa, ki jih uresničujemo na različnih predmetnih področjih (Učni načrt, 2011a, 2011b, 2011c). Z vključevanjem rajalnih iger v vzgojno delo razvijamo odnos do dediščine in učence uvajamo v t. i. ljudski ples. V vzgojno-izobraževalnem procesu učence razvijamo kot pripadnike etnije, kot ljudi z etnično identiteto, torej tiste, ki imajo svoje posebnosti in ki se ločijo od drugih (Harrison, 1999; Nunan, 2010; Rogelj Škafar, 2011).

Tudi zakonske podlage – *Zakon o osnovni šoli* (1996), *Zakon o organizaciji in financiranju vzgoje in izobraževanja* (2007), *Priporočila o načinih oblikovanja in uresničevanja vzgojnega načrta osnovne šole* (2008) in *Elementi domovinske in državljske vzgoje ter aktivnega državljanstva v učnih načrtih slovenskih osnovnih in srednjih šol* (Kukovič in Haček, 2014) – izpostavljajo potrebo po razvijanju državne pripadnosti in narodne

identitete. To je mogoče uresničevati z vzgajanjem ustreznega odnosa do lokalnih, regionalnih in državnih tradicij – tudi plesnih. Pri tem se kot ključna kaže potreba po poznavanju didaktičnih izhodišč (Otrin, 2000) ter strokovnih in znanstvenih podlag, ki bi skozi interdisciplinarni vidik, vključujoč etnoko-reologijo, opredelile prenašanje plesnega izročila na otroke.

Plesno opismenjevanje

V okviru šolskega izobraževanja naj bi omogočali razvoj različnih področij pismenosti, med katerimi ima pomembno mesto tudi plesna pismenost. »Šola mora učencu ponuditi široko temeljno znanje oziroma pismenosti, ki jih lahko nadgrajuje in uporabi v različnih življenjskih situacijah (osebnih, izobraževalnih, poklicnih, družbenih ter znanstvenih in umetniških)« (Cotič in Medved Udovič, 2011, str. 18). Strokovnjaki izobraževanja predlagajo mnogopismenost kot vodilno načelo pri oblikovanju kurikula (Medved Udovič, 2011). Pismenost je torej kompleksna zmožnost, ki se navezuje na različna strokovna področja (Starc, 2011) ter omogoča dostop do znanja, kulturne ozaveščenosti ter oblikovanja etične zavesti. Brez ustrezne plesne vzgoje ne moremo pričakovati, da bo učenec znal izraziti tisto, kar mu ponuja slovenska ljudska plesna dediščina (Knific M., 2007). S spoznavanjem slovenske ljudske plesne dediščine pri otroku zbudimo radovednost o tem, kako so plesali včasih, »ob čemer se mora vsak učenec počutiti cenjenega« (Knific M., 2007, str. 33–34).

Razvijanje plesnih sposobnosti

Pri spoznavanju plesnih prvin sta bistvena kakovostno spremljanje in posnemanje gibanja. Paziti moramo, da je poučevanje zanimivo, učinkovito in hkrati zabavno. Plesno opismenjevanje pomeni, da se otroci pri plesu ob glasbi znajo plesno izraziti in ga (ob natančni izvedbi korakov) podoživeti. Pomembna ni le tehnična izvedba, ampak tudi kakovost interpretiranja slovenske plesne dediščine, eno ključnih načel pa je, da ne učimo posameznih plesov, ampak učimo, kako plesati – kako se ob glasbi izraziti z gibom (Otrin, 2000).

Plesno opismenjevanje zahteva podajanje plesnih obrazcev v logičnem zaporedju, postopnost pa zahteva obravnavo plesov v skladu z zmožnostmi učencev. Učitelj mora pri razvijanju plesnosti vedno razmišljati o postopnosti in sistematičnosti. Program učenja mora oblikovati na podlagi učenčevih predznanj in že usvojenih plesnih sposobnosti, da lahko sproti sledijo njegovim navodilom in pridobivajo nove plesne spretnosti. Če so zahteve prevelike in je učitelj prehitro prešel od preprostih vaj, s katerimi je razvijal plesnost, do zahtevnejših plesnih obrazcev, bo izvedba površna, cilj kakovostnega plesnega izraza pa ne bo dosežen.

Trajnost znanja in razvijanje plesnih sposobnosti dosežemo s ponavljanjem, saj se s ponavljanjem vaj ustvarjajo zveze centralnega živčnega sistema z receptornim in motornim. Hitreje se širijo vzburjenja (zaradi trdnejših zvez) in se gibanje opravlja vse hitreje, lažje in natančneje. »S ponavljanjem se torej borujemo proti pozabljanju. Ponavljati moramo prej, preden nastopi pozabljanje. V začetku ponavljamo v manjših časovnih

Slika 2: Razvijanje plesnosti. Učenci 5. a-razreda Osnovne šole Bistrica (pri Tržiču; foto Metka Knific).

Slika 3: Razvijanje plesnosti. Učenci 5. a-razreda Osnovne šole Bistrica (pri Tržiču; foto Metka Knific).

presledkih, kasneje v večjih /.../. Ker moramo razločevati ponavljanje vsebin od ponavljanja dejanj, imenujemo ponavljanje dejanj urjenje.« (Andoljšek, 1973, str. 28) Uspeh ponavljanja pa ni odvisen samo od tehnike, ampak tudi od drugih dejavnikov: od zavzetosti, motiviranosti, ker poznana snov ni več tako zanimiva, od razumevanja snovi itd. (Andoljšek, 1973). Ponavljanje je namenjeno utrjevanju.

Urjenje je zavestno večkratno ponavljanje neke tehnike z namenom, da se izoblikujejo bolj ali manj avtomatizirane spretnosti ali sposobnosti (Strmčnik, 2001). Pod vplivom urjenja se gibi lažje koordinirajo tudi pri sestavljenih dejavnostih, na primer obvladovanje ritma ob plesanju v paru in dodani glasbeni spremljavi ter zahtevani dodatni plesni formaciji. Delne operacije se združujejo v celostno dejanje enako kot npr. pri vožnji z avtomobilom. Določene gibe moramo v skladu z ritmom avtomatizirati, da lahko nadgrajujemo prvine slovenske ljudske plesne dediščine.

Začetna faza urjenja poteka tako, da učenci poskusijo posnemati učitelja. Nato učitelj opazuje in popravlja manj ustrezne gibe. Na začetku so učenci malce nerodni, po večkratnem ponavljanju pa njihova izvedba poteka vse hitreje in natančneje. »Z nadaljnjim urjenjem /.../ si morda nekateri učenci že razvijejo spretnosti.« (Andoljšek, 1973, str. 29)

Preden učenec začne praktično spoznavati prvine slovenske ljudske plesne dediščine, se mora izuriti v osnovnih plesnih obrazcih – več kot je pri tem urjenja, boljši so učinki. »Urjenje je torej didaktični proces oblikovanja spretnosti in navad, da učenca usposobimo za samostojno izvajanje določene operacije.« (Andoljšek, 1973, str. 29) Seveda pa urjenje ni dresura, kot bi kdo lahko pomislil.

V začetni fazi urjenja ima učitelj pomembno mesto. Pri tem procesu je namreč poudarek na razvijanju in zapomnitvi tehnike dela, ne pa na zapomnitvi vsebin. Ponavljanje in urjenje ni sta pomembna samo za preprečevanje pozabljanja, ampak tudi za odpravljanje napak, za povezovanje novega znanja s starim, po ugotovitvah eksperimentalne psihologije pa tudi za razvijanje sposobnosti pomnjenja in ne nazadnje tudi za privzganje čuta odgovornosti do trajnega znanja (Andoljšek, 1973).

Prvine slovenskega plesnega izročila je treba razdeliti na posamezne dele, poiskati ključne točke, razdeliti v makro- in mikrogibe ter vnaprej dobro predvideti potek urjenja. Učitelj pokaže, učenci aktivno posnemajo, primerjajo svoje in učiteljevo gibanje ter se nadzorujejo.

RAZISKAVA, OPRAVLJENA MED OSNOVNOŠOLSKIMI UČITELJI

Raziskovalni problem

Mednarodne raziskave, opravljene pod okriljem Ifacca, Unesca in ustanove Australia Council for the Arts, kažejo, da se umetnostni predmeti, ki vključujejo tudi ljudsko plesno dediščino, pojavljajo v izobraževalnih načrtih skoraj vseh držav sveta in da v petintridesetih državah po svetu primanjkuje izobraževalnega kadra na področju plesne umetnosti, ki bi lahko kakovostno prenašal znanje (Global research compendium on the impact of the arts in education, 2005). Slovenskih raziskav na tem področju primanjkuje. Obstajajo izdaje raziskav v diplomskih delih (npr. Levak, 2012; Stres 2010; Voros, 2012), ki kažejo, da imajo učitelji sicer pozitiven odnos do slovenske ljudske plesne dediščine, vendar menijo, da o plesih in o poučevanju

le-teh niso dovolj strokovno in didaktično usposobljeni. Plese poučujejo, ker jim to narekuje učni načrt, vendar bi bil njihov interes večji, če bi imeli več teoretičnega in praktičnega znanja – predvsem znanja s področja didaktike poučevanja slovenske ljudske plesne dediščine (Levak, 2012). Učitelji se posameznih plesov priučijo, vendar je vprašljiva primernost prilagajanja zahtevnih plesov odraslih za učence (Oblak, 2013; Stres, 2010). Hkrati učitelji menijo, da je poučevanje slovenske ljudske plesne dediščine zahtevno (Breznik, 2004; Levak, 2012), svoje znanje pa ocenjujejo kot pomanjkljivo (Oblak, 2013). Zaradi navedenega je vprašljiva kakovost prenašanja slovenske ljudske plesne dediščine na osnovnošolske učence.

Raziskava, ki je bila opravljena v okviru doktorske disertacije (Knific M., v tisku), se je soočila s problemom vključevanja slovenske ljudske plesne dediščine v vzgojno-izobraževalni proces v osnovni šoli. Prvi del raziskave je predstavljal pregled stanja na področju vključevanja slovenske ljudske plesne dediščine v osnovnošolski vzgojno-izobraževalni proces, drugi del je vključeval model plesnega opismenjevanja in tretji del implementacijo navedenega modela med izbrane osnovnošolske učitelje (Knific, v tisku).

Za posamezni sklop sem uporabila naslednje **vzorke**:

Analiza stanja: Izbrala sem učitelje vseh profilov, ki slovensko ljudsko plesno dediščino poučujejo v rednem šolskem izobraževanju poučevanja na osnovnošolski ravni (razredni učitelji, učitelji družboslovnih predmetov, glasbene umetnosti, športne vzgoje, učitelji izbirnega predmeta v tretjem triletju). Vzorec je bilo naključno in dvostopenjsko: najprej sem izbrala okoli 200 šol in nato znotraj šol okoli 300 učiteljev. Pri analizi sem upoštevala odgovore 246 učiteljev. **Študija primera:** model izobraževanja učiteljev je bil preverjen z izvedbo, kjer je sodelovalo 13 učiteljev. Ti so bili izbrani po profilu ter ruralni in urbani zastopanosti šol. Udeležba je bila anonimna.

Merski inštrumentarij in postopek zbiranja podatkov

Za **analizo stanja** sem uporabila anketni vprašalnik in test znanja (skupaj 52 vprašanj večinoma zaprtega tipa s podanimi opisnimi odgovori ter vprašanja, ki vsebujejo stopenjsko oz. Likertovo lestvico). Merskim inštrumentom sem na pilotnem vzorcu preverila in zagotovila ustrezne merske karakteristike. Zanesljivost anketnega vprašalnika je bila preverjena s ponavljalno metodo, pri testu znanja s Cronbachovim koeficientom, ki je znašal 0,8 (zaokroženo) in kaže na dobro zanesljivost merskega inštrumenta. Vsebinsko veljavnost obeh merskih inštrumentov so preverili trije strokovnjaki za proučevanje vsebino. Konstruktna veljavnost testa znanja je bila ugotovljena s faktorsko analizo (Mejovšek, 2008; Sagadin, 1993, 2003). S spletnim anketiranjem je bila zagotovljena ekonomičnost.

Kot temeljni raziskovalni pristop (v tretjem delu implementacije modela izobraževanja učiteljev) sem uporabila metodo **študije primera** in kot tehniko zbiranja podatkov v fokusni skupini fokusni intervju. V fokusni skupini sem vodila fokusni intervju v skladu z nekaterimi lastnostmi delno strukturiranega intervjuja.

Skladno z obravnavano problematiko in cilji raziskave so bila postavljena naslednja raziskovalna vprašanja:

- Kakšno je teoretično znanje učiteljev o slovenski ljudski plesni dediščini?
- Kakšno je didaktično znanje učiteljev o slovenski ljudski plesni dediščini?
- Kako učitelji vključujejo slovensko ljudsko plesno dediščino v vzgojno-izobraževalni proces?
- Kakšen pomen dajejo učitelji slovenski ljudski plesni dediščini kot sooblikovalcu identitete?
- Kako učitelji uporabljajo zapise o slovenski ljudski plesni dediščini?
- Kakšen je učinek in kakšne so izkušnje učiteljev pri implementaciji modela izobraževanja učiteljev za vključevanje slovenske ljudske plesne dediščine v vzgojno-izobraževalni proces?

Prvi del raziskave: Analiza stanja

Teoretično znanje učiteljev

Več kot štiri petine učiteljev meni, da so si v okviru rednega izobraževanja pridobili zelo malo ali sploh nič tovrstnega znanja, vendar pa sta si skoraj dve tretjini učiteljev v zadnjih desetih letih pridobili znanje s področja slovenskega plesnega izročila v okviru neformalnega izobraževanja. Polovica med njimi je imela več kot 50 % vsebin na temo praktičnega spoznavanja slovenskega plesnega izročila, precej manj so se srečevali s teoretičnimi vsebinami s tega področja. Kar zadeva mnenje o vključevanju slovenske ljudske plesne dediščine v pouk, se učitelji pretežno ne strinjajo, da plesov, ki izvirajo iz izročila, v šoli ne smejo spreminjati. Menijo, da jih je treba prilagajati otrokom, da morajo biti otroci ob učenju plesov ustvarjalni, da je druge dele plesov treba poenostaviti in da je pri praktičnem učenju treba prilagajati plesno držo.

Kinetogram, s katerim je mogoče zapisati ples, izvirajoče iz izročila, sta prepoznala le 2 % anketiranih učiteljev. Mirka Ramovša kot najpomembnejšega raziskovalca slovenskega plesnega izročila je prepoznalo skoraj šest desetih učiteljev. Da je čindara ples, ki ne sodi med parne plesne, ve slabše štiri desetine učiteljev. Polovica učiteljev ve, da je igranje kolo ples, pri katerem je pesem nepogrešljiv sestavni del. Četrtnina učiteljev ve, da se pregrajski most pleše v dveh nasprotnih vrstah. Da je šuštar-polka ples, pri katerem plesalci z gibi rok posnemajo delo, ve

Slika 4: Vrtenica. Učenci 5. a-razreda Osnovne šole Bistrica (pri Tržiču; foto Metka Knific).

dobra tretjina učiteljev, ples štrene vit pozna le 2,4 % učiteljev. Več kot polovica učiteljev ve, da je instrumentalna glasba na Slovenskem v prvi vrsti namenjena plesu, štiri desetine pa jih ve, da petje ob instrumentalni glasbi ni značilno za slovensko glasbeno izročilo. Polovica učiteljev ve, da se plesna igra, med katero se ena skupina sodelujočih veča, druga pa manjša, imenuje potujemo v Rakitnico. Šest desetih učiteljev ve, da je za otroke zelo primeren ples gredo Abrahama. Na vprašanje, kateri je ples, pri katerem je bistvena sestavina potrk z nogo, je petina učiteljev pravilno odgovorila, da je to krajcopolka. Podoben je delež učiteljev, ki so pravilno navedli, da je izmed ponujenih plesov mrzulin tisti, ki se pleše v tričetrtinskem taktu.

Povzamem lahko, da ima le slaba petina učiteljev dobro teoretično znanje o slovenskem plesnem izročilu, dobra tretjina jih ima zelo slabo znanje. Učitelji so si morali večino svojega znanja o slovenskem plesnem izročilu pridobiti zunaj rednega izobraževanja, kjer pa je bil večji poudarek na praktičnih kot na teoretičnih vsebinah.

Didaktično znanje učiteljev

Učitelji znanje dobivajo predvsem prek neformalnih izobraževanj, kjer gre predvsem za učenje konkretnih plesov, manj pozornosti je posvečene didaktiki poučevanja. Večina učiteljev se po navadi nauči plesov, ki izvirajo iz izročila, prek videoposnetka, na izobraževanju ali si prebere besedni opis v knjigi.

Učitelji na splošno menijo, da so plesi, ki izvirajo iz izročila, primerni za učenje osnovnošolcev in da jih ni treba prilagajati njihovi starosti oziroma jih kakor koli spreminjati. Ne zdi se jim nujno, da lahko ples naučijo šele, ko zna večina učencev teči v pravilnem ritmu ob glasbeni spremljavi. Opažajo tudi, da plesi

s potrkom učencem ne delajo težav. Skeptični so glede spreminjanja posameznih elementov plesa. Ne strinjajo se, da je trokoračno polko otrokom mogoče prilagoditi v hojo ali tek in da je parno vrtenico mogoče nadomestiti s solo vrtenico. Najtežji elementi plesov, ki izvirajo iz izročila, so po njihovem mnenju hoja s skleci, polkin korak, hopsanje in tleskanje, izmed plesov pa se jim zdi najtežji ples z vrtenjem v valčkovi drži. Večinoma so neopredeljeni glede tega, ali so plesi v dvočetrtinskem taktu praviloma težji kot plesi v tričetrtinskem taktu. Učitelji se v glavnem opirajo na dve merili, po katerih določijo, kdaj učenec obvlada ples. Prvo je, ko učenec zapleše ples po korakih tako, kot pokaže učiteljica, in pri tem uživa, drugo pa, ko se zna ob plesni glasbi ritmično pravilno gibati.

Vključevanje v pouk

Rezultati anketnega vprašalnika so pokazali, da učitelji učijo zelo različno število plesov, ki izvirajo iz ljudskega izročila, največkrat od štiri do šest. Sam način priprave na poučevanje vključuje več elementov, najpogostejša sta razčlenitev in priprava načrta učenja posameznih delov plesa. Več kot polovica učiteljev si pred učenjem zavrti glasbo ali pa si zapoje melodijo in zraven zapleše. Okoli štirim desetnam učiteljev je dovolj, da si ples zamislijo v glavi. Manj običajno je, da ples učijo po občutku in ga prilagajajo razredu. Učitelji po navadi porabijo za pripravo ene šolske ure poučevanja plesa do 30 minut, ples pa razčlenijo na več delov.

Razvijanje etnične identitete

Ko poučujejo ples, pesmi ali igre, izvirajoče iz izročila, večina učiteljev učencem razloži, od kod izročilo izhaja in ob kakšnih priložnostih je živelo. Učitelji na splošno, ko učence naučijo plesov, občutijo osebno zadovoljstvo oziroma čutijo, da razvi-

jajo pozitiven odnos do lokalne dediščine. Velika večina se jih strinja, da se tako razvija etnična oziroma nacionalna identiteta. Učitelji vidijo pozitivno vlogo spoznavanja slovenskega plesnega izročila. Še posebej se strinjajo, da z učenjem plesov spodbujajo pozitiven odnos do slovenske kulture in tradicije. Menijo, da praktično spoznavanje slovenske ljudske plesne dediščine spodbuja socializacijo in vpliva na ljudi, da sproščeno in medsebojno sodelujejo, se razbremenijo in sprostijo ter krepijo občutek samozavesti in zaupanja vase. Učitelji vidijo pozitivno vlogo praktičnega spoznavanja plesov pri razvijanju ustvarjalnosti in izražanja čustev in ne nazadnje lahko tovrstni plesi delujejo tudi terapevtsko.

Drugi del raziskave: Model plesnega opismenjevanja

Na podlagi rezultatov, dobljenih s kvantitativno raziskavo, sem izdelala model poučevanja slovenske ljudske plesne dediščine, saj se morajo teoretska in empirična raziskovalna spoznanja prenesti v aplikativno dejavnost ter s tem nadgraditi znanstvenoraziskovalno komponento. Učitelji se stalno srečujejo z vprašanjem, kako ples odraslih ustrezno prilagoditi različnim starostim otrok, njihovem psihofizičnemu razvoju in plesnim zmožnostim. Pri oblikovanju modela plesnega opismenjevanja sem zato upoštevala izsledke kvantitativne raziskave, ki kažejo, da se učitelji strinjajo, da je treba slovensko ljudsko plesno dediščino začeti učiti šele, ko večina učencev zna teči skladno z glasbeno spremljavo, in da morajo biti učenci ob učenju plesnega izročila ustvarjalni. Upoštevala sem mnenje učiteljev, ki so se večinoma strinjali, da se pri učenju prvin plesnega izročila prilagaja plesna drža in da je trokoračno polko otrokom mogo-

če prilagoditi v hojo ali tek. Hkrati sem pri oblikovanju modela plesnega opismenjevanja, grajenega na podlagi spoznavanja prvin slovenske ljudske plesne dediščine, poskušala upoštevati stališče anketiranih učiteljev, da je otrokom hopsanje težko izvedljivo, precej lažja sta jim ploskanje in hoja (Knific, v tisku).

V model plesnega opismenjevanja, ki temelji na spoznavanju prvin slovenske ljudske plesne dediščine, sem vključila vaje za razvijanje ritmičnega posluha, glasbenega spomina in refleksa. Model vključuje navodila za učenje osnovnih korakov, kot so hoja, tek, skoki in poskoki, bočni koraki in trokoraki, vaje za obvladovanje prostora, plesne formacije in plesne drže ter vaje za razvijanje spomina in ustvarjalnosti. Dodala sem primere načinov učenja plesov iz različnih slovenskih pokrajin (mrzulin, nojkatoliš, zibenšrit, sotiš, kosmatača, potovčka, pastirica, šušarska, špicpolka, sirota, valček) in učinkovanje modela preverila med učitelji.

Tretji del raziskave: Implementacija modela v prakso

V fokusni skupini je sodelovalo 13 učiteljev različnih profilov iz različnih regij, in sicer iz urbanih in ruralnih okolij. Izbrala sem namensko ali teoretično vzorčenje – vzorčenje, ki je strukturirano (Flick, 2009). Prek elektronskih obvestil Slovenskega izobraževalnega omrežja in Javnega sklada Republike Slovenije za kulturne dejavnosti sem najavila usposabljanje plesnega opismenjevanja po novem modelu ter na podlagi vseh prijavljenih (30) izbrala 13 učiteljev, za katere sem predvidevala, da mi bodo z udeležbo največ pomagali pri doseganju cilja intervjuja (Vogrinc, 2007).

Slika 4: Križna drža. Učenca 5. a-razreda Osnovne šole Bistrica (pri Tržiču; foto Metka Knific).

Analize pogovorov v treh fokusnih skupinah, ki so potekali pred začetkom usposabljanja (prva fokusna skupina), po usposabljanju (druga fokusna skupina) in po dveh mesecih usposabljanja (tretja fokusna skupina), so pokazale, da učiteljem primanjkuje teoretičnih in praktičnih znanj – to je bilo najbolj opazno v prvi fokusni skupini in najmanj v tretji. Opazila sem, da so med samim procesom v kategoriji pridobivanje znanja s podkategorijami učitelji pred usposabljanjem iskali pomoč, po usposabljanju pa so bili pripravljeni pomoč ponuditi.

V drugi fokusni skupini so učitelji zavzeli stališče, da bi moral model iziti kot priročnik za učitelje, saj so ves čas menili, da učitelji na tem področju potrebujejo znanje in pomoč. V skladu z drugimi raziskavami ugotavljam (Hrovat, 1999; Hrovat, 2000; Rozman, 2009; Stres, 2010), da je pomanjkanje znanj in gradiv, ki bi omogočala kakovostno prenašanje slovenske ljudske plesne dediščine na otroke, veliko. Model plesnega opismenjevanja, izdan v obliki priročnika, bi vrzel na tem področju vsaj deloma zapolnil in dopolnil redke priročnike s področja plesnega opismenjevanja na področju slovenske ljudske plesne dediščine (Fuchs, 2004; Lubej, 1997). Ples pri pouku in ples v sodobni šoli obravnava tudi druga literatura (npr. Gjud in Kroflič, 1990; Kroflič in Gobec, 1995; Šušteršič in Zagorc, 2010; Zagorc, 2006), vendar ne vključuje področja slovenskih ljudskih plesov.

V tretji fokusni skupini se je pokazal pomen postopnega učenja. Model plesnega opismenjevanja mora temeljiti na postopnosti in celostnem usvajanju plesnosti, kar omogoča kakovostne strokovne podlage za poučevanje na tem področju.

Presenetljive izjave, ki so za raziskovalca zelo dobrodošle, sem zabeležila pri kategoriji *plesopis*. Učitelji so slikovni zapis plesov – na novo ustvarjene figure – med drugim in tretjim pogovorom preverili v praksi in tako v tretjo fokusno skupino prinesli nove izkušnje s svoje matične šole. Pokazalo se je, da nekateri učitelji kljub vsem skicam in figuram prvin slovenske ljudske plesne dediščine ne znajo razbrati in plesa ne bi znali zaplesati. Nekaterim bi bilo lažje, če bi imeli glasbeno spremljavo in note ob figurah.

Izsledki raziskave kažejo, da so pred usposabljanjem učitelji navajali vključevanje prvin slovenskih ljudskih plesov v pouk predvsem pri predmetih, kot so glasbena umetnost, športna vzgoja in zgodovina, učni načrti pa narekujejo njihovo vključevanje tudi pri drugih predmetih. Po tem, ko so učitelji dva meseca poučevali po modelu in ga prenesli v pedagoško prakso, so se njihove izjave spremenile (pogovori v tretji fokusni skupini), češ da lahko prvine slovenske ljudske plesne dediščine vključujejo v vse predmete in vse razrede. V izjavah učiteljev je bilo mogoče zasluhiti, da imajo teoretično znanje, prejeto po različnih poteh, predvsem preketnokoreoloških raziskav, objav-

ljenih v knjigah Ramovša (1980, 1992, 1995, 1996, 1997, 1998, 1999, 2000), a plesov ne znajo prenesti v pedagoški proces. V procesu raziskave so se pokazale spremembe v kategoriji *načini poučevanja* in znotraj nje v podkategorijah *postopnost in postopnost po novi praksi*. Učitelji so sklenili, da bodo spremenili način poučevanja. Uvideli so, da se poučevanja lotevajo prehitro, da pozabljajo predvsem na postopnost, ki je temeljno izhodišče razvijanja plesne sposobnosti (Otrin, 2000). Učitelji so po navedenem modelu usposabljanja dobili ideje za drugačno delo. Izjavili so, da bodo vsebine prenesli v svojo prakso poučevanja in bodo v prihodnje poučevali drugače in inovativnejše. Učitelji so med drugo in tretjo fokusno skupino v praksi udeležili prednosti dela po navedenem modelu usposabljanja.

Sklep

Raziskava je pokazala, da imajo učitelji na področju poučevanja slovenske ljudske plesne dediščine vrsto težav. Nimajo znanja s področja plesnega izročila in samó motivirani za ukvarjanje s slovensko ljudsko plesno dediščino si tega znanja želijo. Znanje pa bi potrebovali vsi, saj učni načrti od njih zahtevajo, da prvine slovenske ljudske plesne dediščine vključujejo v redni vzgojno-izobraževalni proces.

Kvalitativna raziskava implementacije modela vključevanja slovenske ljudske plesne dediščine učiteljem je pokazala, da so se stališča in izkušnje spreminjali v treh fazah raziskovanja. Stališča, občutki, izkušnje in odzivi sodelujočih učiteljev pred spoznavanjem novega modela izobraževanja, po njegovem zaključku in po uvajanju modela v osnovnošolsko prakso so pokazali, da se bodo vključeni učitelji v prihodnosti lažje in kakovostneje pripravljali na poučevanje, saj so vaje v modelu poučevanja slovenske ljudske plesne dediščine uporabne, jasne, zanimive in kakovostne. Učitelji so izpostavili tudi nekaj predlogov za nadaljnje razvijanje modela. Med njimi so izpostavili ustrezno zvočno gradivo ter multimedijske posnetke za poučevanja slovenske ljudske plesne dediščine ter izid priročnika s spremljajočim nadaljnjim izobraževanjem.

Literatura

- Andoljšek, I. (1973). *Osnove didaktike*. Ljubljana: Zavod RS za šolstvo.
- Breznik, I. (2004). Učitelji glasbene vzgoje o ljudski glasbi v tretjem triletnju osnovne šole v Sloveniji. *Glasba v šoli*, 9 (2/3). Ljubljana: Zavod RS za šolstvo, str. 39–44.
- Brumen, B. (1998). Time, Space, and Social Construction of Identity. V Baskar, B. in Brumen, B. (ur.), *MESS II*. (str. 71–83). Ljubljana: Inštitut za multikulturne raziskave.
- Cash, J. (2002). After The Folkloric Movement: Traditional Life in Post-Socialist Moldova. *Anthropology of East Europe Review* 20 (2).
- Cotič, M., Medved Udovič, V. (2011). Učenje in poučevanja različnih vrst pismenosti. V Cotič, M., Medved Udovič, V., Starc, S. (ur.), *Razvijanje različnih vrst pismenosti* (str. 11–18). Koper: Univerza na Primorskem, Znanstveno-raziskovalno središče, Univerzitetna založba Annales.
- De Vos, G., Romanucci-Ross, L. (1995). Ethnic Identity: Psychocultural Perspective. V Romanucci-Ross, L. in De Vos, G. (ur.), *Ethnic Identity: Creation, Conflict, and Accommodation* (str. 349–379). Walnut Creek, London, New Delhi, Sage.
- Fikfak, J. (2011). Ritual practices in Slovenia: From description to analysis. *Bolgarski folklor* 37, 35–47.
- Flick, U. (2009). *An Introduction to Qualitative Research*. Los Angeles: Sage Publications.
- Fuchs, B. (2004). *Ljudski plesi v osnovni šoli: priročnik za učitelje, mentorje in vaditelje*. Ljubljana: Zavod Republike Slovenije za šolstvo.
- Fuchs, B. (2007). Prirejanje plesov odraslih za otroke: Na praktičnih primerih štajerskih in prekmurskih plesov. *Folkloristik*, 3, 44–46.
- Gaberščik, A. (2009). Glasbenorazvojne značilnosti otrok in otroška folklorna skupina. *Folkloristik*, 5, 71–73.
- Geršak, V. (2007). Pomen poučevanja in učenja s plesno-gibalnimi dejavnostmi v vrtcu in osnovi šoli. *Sodobna pedagogika*, 58 (3), 128–143.
- Gjud, A., Kroflič, B. (1990). *Igra z gibi: osnove izražanja z gibom. 1. Telo v gibanju*. Radovljica: Didakta.
- Global research compendium on the impact of the arts in education* (19. 4. 2005). D'Art Topics in Global research compendium on the impact of the arts in education (2005). Dostopno na: https://books.google.si/books?hl=sl&lr=&id=ZEaxmwG9n4EC&oi=fnd&pg=PA7&dq=Global+research+compendium+on+the+impact+of+the+arts+in+education,+2005&ots=3JvFVCxhI6&sig=xqyKdM4UWP4MrqK6QpxMsqzSXOk&redir_esc=y#v=onepage&q=Global%20research%20compendium%20on%20the%20impact%20of%20the%20arts%20in%20education%2C%202005&f=false.
- Global research compendium on the impact of the arts in education*. (19. 4. 2005). D'Art Topics in Global research compendium on the impact of the arts in education. (2005). Dostopno na: https://books.google.si/books?hl=sl&lr=&id=ZEaxmwG9n4EC&oi=fnd&pg=PA7&dq=Global+research+compendium+on+the+impact+of+the+arts+in+education,+2005&ots=3JvFVCxhI6&sig=xqyKdM4UWP4MrqK6QpxMsqzSXOk&redir_esc=y#v=onepage&q=Global%20research%20compendium%20on%20the%20impact%20of%20the%20arts%20in%20education%2C%202005&f=false.
- Harrison, S. (1999). Cultural boundaries. *Anthropology Today* 15 (5), 10–13.
- Hofer, T. (1991). Construction of the 'Folk Cultural Heritage' in Hungary and Rival Version of National Identity. *Ethnologia Europaea* 2, 145–170.
- Hrovat, M. (1999). *Glasbeno in plesno ljudsko izročilo v osnovnih šolah*. Diplomsko delo, Ljubljana: Univerza v Ljubljani, Pedagoška fakulteta.
- Hrovat, P. (2000). *Uresničevanje glasbenih ciljev z ljudskimi plesi v prvem triletnju*. Diplomsko delo, Ljubljana: Univerza v Ljubljani, Pedagoška fakulteta.
- Hrovatin, R. (1950–1951). O slovenskem ljudskem plesu. *Traditiones*, 3/4, 276–296.
- Huseby-Darvas, E. (1995). The Search for Hungarian National Identity. V Romanucci-Ross, L. in De Vos, G. (ur.), *Ethnic Identity: Creation, Conflict, and Accommodation* (str. 161–195). Walnut.
- Kmetec, M. (2010). Ljudsko izročilo v vrtcu. *Folkloristik*, 6, 84–85.
- Knific, B. (2005). Izobraževanja JSKD v sezoni 2004/2005. *Folkloristik*, 1, 78–86.
- Knific, B. (2013). Interpretiranje plesnega izročila: lokalno, nacionalno in nadnacionalno. *Traditiones*, 42 (1), 125–142.
- Knific, B., Knific, M. (2007). Otroci in plesno izročilo. *Etnolog*, 17 (68), 43–60.
- Knific, B., Knific, M. (2009). Kaj bi s plesnim izročilom v osnovnih šolah? *Didakta*, 18/19 (128), 29–35.
- Knific, M. (2004). Ljudski ples v osnovni šoli. *Glasba v šoli*, 9 (2/3), 44–47.
- Knific, M. (2005). Plesna dediščina kot motiv za gibno vzgojo. *Razredni pouk*, 7 (3), 22–26.
- Knific, M. (2007). Slovenski ljudski ples in projektno učno delo. Magistrsko delo, Ljubljana: Univerza v Ljubljani, Pedagoška fakulteta.
- Knific, M. (v tisku). *Vključevanje slovenske ljudske plesne dediščine v vzgojno-izobraževalni proces v osnovni šoli*. Doktorska disertacija, Ljubljana: Univerza v Ljubljani, Pedagoška fakulteta.
- Kroflič, B., Gobec, D. (1995). *Igra – gib – ustvarjanje – učenje: Metodični priročnik za usmerjene ustvarjalne gibno-plesne dejavnosti*. Novo mesto: Pedagoška obzorja.
- Kukovič, S. in Haček, M. (2014). *Elementih domovinske in državljanske vzgoje ter aktivnega državljanstva v učnih načrtih slovenskih osnovnih in srednjih šol*. Ljubljana: Zavod Republike Slovenije za šolstvo, Ministrstvo za izobraževanje, znanost in šport.
- Kunej, R. (2006). Transformacije ljudskega plesa v predstavah za "druge". *Traditiones*, 35 (1), 123–134.
- Kunej, R. (2009). Morfološke in strukturne opredelitve ljudskega plesa: Primer parnega štajeriša. *Traditiones*, 38 (1), 309–322.
- Kunej, R. (2012). *Štajeriš: podoba in kontekst slovenskega ljudskega plesa*. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU.
- Levak, K. (2012). *Poučevanje slovenskih ljudskih plesov v drugem triletnju*. Diplomsko delo, Ljubljana: Univerza v Ljubljani, Pedagoška fakulteta.
- Lubej, N. (1997). *Pikapolonica, hvala za zlato kolo! otroške igre in plesi: priročnik za folklorno vzgojo*. Maribor: Zveza kulturnih organizacij.
- Lubej, N. (2012). Od plesa k otroški igri in ponovno nazaj k plesu. *Folkloristik*, 8, 42–44.
- Marolt, F. in Šuštar, M. (1958). *Slovenski ljudski plesi Koroske*. Ljubljana: Glasbeno narodopisni inštitut.
- Mathisen, S. (1993). *Die Chor-Leiter*. Graz: Leykam Buchverlagsgesellschaft.
- Medved Udovič, V. (2011). Prehod med vrtcem in šolo, pot k bralcu in bralki. V Cotič, M., Medved Udovič, V., Starc, S. (ur.), *Razvijanje različnih vrst pismenosti* (str. 37–45). Koper: Univerza na Primorskem, Znanstveno-raziskovalno središče, Univerzitetna založba Annales.

42. Mejovšek, M. (2008). *Metode znanstvenog istraživanja u društvenim i humanističkim znanostima*. Jastrebarsko: Naklada Slap.
43. Nunan, S. (2010). Foreword. V Deirbhile Nic Craith (ur.), *Creativity and the Arts in the Primary School: Discussion. Document and Proceedings of the Consultative Conference on Education 2009*, Dublin: Irish National Teachers' Organisation.
44. Oblak, Š. (2013). *Otroški ljudski plesi in rajalne igre v učnem načrtu za glasbeno vzgojo od 1. do 5. razreda*. Diplomsko delo, Ljubljana: Univerza v Ljubljani, Pedagoška fakulteta.
45. Otrin, I. (1958). Oblike slovenskih ljudskih plesov: njihov razvoj in njihovo sedanje stanje. V *Kongres folklorista Jugoslavije* (303–319). Cetinje.
46. Otrin, I. (2000). La la bum: Plesna abeceda za otroke in začelnike. Ljubljana: Sklad RS za ljubiteljske kulturne dejavnosti.
47. Podgorelec, I. (1965). *Družabni ples: svetovni plesni program*. Ljubljana: Železniška tiskarna v Ljubljani.
48. Priporočila o načinih oblikovanja in uresničevanja vzgojnega načrta osnovne šole (2008). Ljubljana: Ministrstvo za šolstvo in šport. Dostopno na: http://www.google.si/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=1&ad=rja&uact=8&ved=0CB4QFjAA&url=http%3A%2F%2Fwww.zrss.si%2Fdoc%2F270611134131_oekr_priporocila_vzgojni_nactr_25_8_08.doc&ei=hCKGVIDCAsS9UZehgvAP&usq=AFQjCNFQJ9WZstbrPq_AD-tOhLufjuUKgg&bvm=bv.80642063,d.d24 (1. 9. 2014).
49. Ramovš, M. (1980). *Plesat me pelji. Pesno izročilo na Slovenskem*. Ljubljana: Cankarjeva založba.
50. Ramovš, M. (1985). Uvod v metodiko pouka ljudskih pevcev. *Folklorist*, 8 (1-2), 11–14.
51. Ramovš, M. (1992). *Polka je ukazana. Plesno izročilo na Slovenskem: Gorenjska, Dolenjska, Notranjska*. Ljubljana: Založba Kres.
52. Ramovš, M. (1994). Ljudski ples v osnovni šoli. *Glasnik Slovenskega etnološkega društva* 34 (4), 43–45.
53. Ramovš, M. (1995). *Polka je ukazana. Plesno izročilo na Slovenskem: Bela krajina in Kostel*. Ljubljana: Založba Kres.
54. Ramovš, M. (1996). *Polka je ukazana. Plesno izročilo na Slovenskem: Prekmurje in Porabje*. Ljubljana: Založba Kres.
55. Ramovš, M. (1997). *Polka je ukazana. Plesno izročilo na Slovenskem: Vzhodna Štajerska*. Ljubljana: Založba Kres.
56. Ramovš, M. (1998). *Polka je ukazana. Plesno izročilo na Slovenskem. Od Slovenske Istre do Trente*. Ljubljana: Založba Kres.
57. Ramovš, M. (1999). *Polka je ukazana. Plesno izročilo na Slovenskem: Od Slovenske Istre do Trente, 2. del*. Ljubljana: Založba Kres.
58. Ramovš, M. (2000). *Polka je ukazana. Plesno izročilo na Slovenskem: Koroška in Zahodna Štajerska*. Ljubljana: Založba Kres.
59. Ramovš, M. (2002). Sporočilnost slovenskega ljudskega plesa. *Poligrafi*, 7 (27/28), 105–135.
60. Ravnikar, B. (1969). *Koreografija ljudskega plesa*. Ljubljana: Univerzitetna tiskarna v Ljubljani.
61. Ravnikar, B. (2004). *Kinetografija, ples in gib*. Kranj: Zveza ljudskih tradicijskih skupin Slovenije.
62. Rogelj Škafar, B. (2011). *Upodobljene sledi narodne identitete: Zbirka risanih zapisov učencev Otona Grebenca v Slovenskem etnografskem muzeju*. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU.
63. Rozman, B. (2009). *Učiteljevo poznavanje in uporaba ljudskega plesa pri športni vzgoji*. Diplomsko delo, Ljubljana: Univerza v Ljubljani, Pedagoška fakulteta.
64. Sagadin, J. (1993). *Poglavja iz metodologije pedagoškega raziskovanja*. Ljubljana: Zavod Republike Slovenije za šolstvo in šport.
65. Sagadin, J. (2003). *Statistične metode za pedagoge*. Mari-bor: Obzorja.
66. Stanonik, M. (2006). *Procesualnost slovstvene folklorne slovenske nesnovna kulturna dediščina*. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU.
67. Starc, S. (2011). Zmožnost dekodiranja večkodnih besedil kot sestavina besedilne pismenosti. V: Cotič, M., Medved Udovič, V., Starc, S. (ur.), *Razvijanje različnih vrst pismenosti* (str. 28–36). Koper: Univerza na Primorskem, Znanstveno-raziskovalno središče, Univerzitetna založba Annales.
68. Stres, M. (2010). *Usposobljenost učiteljev razrednega pouka za poučevanje ljudskega plesa pri glasbeni vzgoji*. Diplomsko delo, Ljubljana: Univerza v Ljubljani, Pedagoška fakulteta.
69. Strmčnik, F. (2001). *Didaktika: Osrednje teoretične teme*. Ljubljana: Znanstveni inštitut Filozofske fakultete.
70. Šuštar, M. (1958). *Slovenski ljudski plesi Primorske*. Ljubljana: Glasbeno narodopisni inštitut.
71. Šušteršič, A., in Zagorc, M. (2010). *Sodobni ples pri pouku športne vzgoje v osnovni šoli*. Ljubljana: Fakulteta za šport, Inštitut za šport, Center za vseživljenjsko učenje v športu: Fundacija za šport.
72. Učni načrt (2011a). Program osnovna šola. Glasbena vzgoja [Elektronski vir] / predmetna komisija Ada Holcar ... [et al.]. – El. knjiga. – Ljubljana: Ministrstvo za šolstvo in šport: Zavod RS za šolstvo. Dostopno na: http://www.mizs.gov.si/fileadmin/gov/mizs.si/pageuploads/podrocje/os/prenovljeni_UN/UN_glasbena_vzgoja.pdf (15. 8. 2015).
73. Učni načrt (2011b). Program osnovna šola. Športna vzgoja [Elektronski vir] / avtorji Marjeta Kovač ... [et al.]. – El. knjiga. – Ljubljana: Ministrstvo za šolstvo in šport: Zavod RS za šolstvo. Dostopno na: http://www.mizs.gov.si/fileadmin/mizs.gov.si/pageuploads/podrocje/os/prenovljeni_UN/UN_sportna_vzgoja.pdf (15. 8. 2015).
74. Učni načrt (2011c). Program osnovna šola. Družba [Elektronski vir] / predmetna komisija Meta Budnar ... [et al.]. – El. knjiga. – Ljubljana: Ministrstvo za šolstvo in šport: Zavod RS za šolstvo. Dostopno na: http://www.mizs.gov.si/fileadmin/mizs.gov.si/pageuploads/podrocje/os/prenovljeni_UN/UN_druzba_OS.pdf (15. 8. 2015).
75. Vogelnik, M. (2009). *Ples skozi čas in balet skozi svet*. Ljubljana: Javni sklad Republike Slovenije za kulturne dejavnosti.
76. Vogrinc, J. (2007). *Akcijsko raziskovanje za dvig kvalitete pouka naravoslovnih predmetov*. Ljubljana: Naravoslovno-tehniška fakulteta: Pedagoška fakulteta.
77. Voros, L. (2012). *Madžarska ljudska glasba pri pouku glasbene vzgoje na razredni stopnji na dvojezičnih osnovnih šolah v Prekmurju*. Diplomsko delo, Ljubljana: Univerza v Ljubljani, Pedagoška fakulteta.
78. Zagorc, M. (1992). *Ples – ustvarjanje z gibom*. Ljubljana: Fakulteta v Ljubljani.
79. Zagorc, M. (2006). *Ples v sodobni šoli: prvo triletnje*. Ljubljana: Fakulteta za šport, Inštitut za šport.
80. Zakon o organizaciji in financiranju vzgoje in izobraževanja (2007). *Uradni list RS*, št. 16/2007 z dne 23. 2. 2007. Dostopno na: [http://www.uradni-list.si/1/content?id=78530#!Zakon-o-organizaciji-in-financiranju-vzgoje-in-izobrazevanja-\(uradno-precisceno-besedilo\)-\(ZOFVI-UPB5\)](http://www.uradni-list.si/1/content?id=78530#!Zakon-o-organizaciji-in-financiranju-vzgoje-in-izobrazevanja-(uradno-precisceno-besedilo)-(ZOFVI-UPB5)) (15. 8. 2015).
81. Zakon o osnovni šoli (1996). *Uradni list RS*, št. 12/1996 z dne 29. 2. 1996. Dostopno na: <http://www.uradni-list.si/1/objava.jsp?urlid=200681&stevilka=3535> (1. 9. 2014).